

Jaarverslag 2014 van de Chemie-Historische Groep (CHG) van de KNCV

Activiteiten

In 2014 organiseerde de CHG, alleen of in samenwerking, de volgende activiteiten:

(i) Op donderdag 20 maart was het Paviljoen Rijksmuseum Volkenkunde te Leiden het decor voor een mini-symposium over de zeldzame aarden en uranium in de 19^e en 20^e eeuw, getiteld: "Omstreden Elementen". In een goedgevulde zaal – er waren zo'n 35 mensen hierop afgekomen – traden de volgende sprekers op: Pieter Thijssen (Postdoctoraal onderzoeker, U Leuven) behandelde welbespraakt *De Zeldzame Aard Crisis: De Accommodatie der Zeldzame Aarden in het Periodiek Systeem van 1869 tot nu*, vervolgens belichtte Ab Flipse (wetenschaps- en universiteitshistoricus, VU Amsterdam) o.a. het lot van de voorraad uraniumgrondstof die de Nederlandse regering kort voor de Tweede Wereldoorlog aanschafte in *VU-fysicus G.J. Sizoo, uranium en de opbouw van het onderzoek in de kernfysica in Nederland, 1930-1950*; na een pauze volgden nog Andries Meijerink (hoogleraar Vaststofchemie, U Utrecht) met een kleurrijk verhaal over *Industriële toepassing en onderzoek naar zeldzame aarden bij Philips na 1945*, en tenslotte Koop Lammertsma (hoogleraar Organische Chemie, VU Amsterdam), die zijn blik op de toekomst richtte in *De schaarsheid van zeldzame aarden: probleem of kans?*, waarbij ook de prachtige uitdrukking "War on Unobtainium" langs kwam...

(ii) Ook deze keer heeft de CHG, zij het op het nippertje, een sessie weten te organiseren op de – voorlopig laatste (snif!) – KNCV voorjaarsbijeenkomst, die dit jaar plaatsvond in Spant!, Bussum, en wel op donderdag 8 mei. – In deze sessie, getiteld "Tussen drinkbaar goud & sokken met zilverdeeltjes" werden enige aspecten van gezondheid en chemie belicht door een drietal sprekers, die de toegestroomde menigte – het zaaltje was min of meer vol, zo'n 30 man – een prachtige middag bezorgden: Annette I. Bierman (Scaliger Instituut, U Leiden) beet de spits af met een heerlijk verhaal onder de titel *Zweten in een ton en op zoek naar het goud der gezondheid*, over geneesmiddelen in vervlogen tijden, zoals daar zijn kwik en antimoonsulfide, en met weetjes zoals dat bismutzouten, die hielpen tegen maagzweer, uiteindelijk bleken te werken als antibioticum tegen die *Helicobacter pylori* bacterie – vervolgens stak Arjo Roersch van der Hoogte (Descartes Centrum, U Utrecht) een zeer helder betoog af over *Wetenschap, industrie en handel: het Nederlandse kina en kinine monopolie, 1913-1940*, waarin niet zoveel scheikunde voorkwam maar wel uit de doeken werd gedaan hoe de koloniale staat Nederland erin slaagde genoemd monopolie enkele decennia lang in stand te houden – en de afsluiting werd verzorgd door Jan Reedijk (Leiden Institute of Chemistry, U Leiden) die een superieure, met allerlei op in-side info gebaseerde details gelardeerde, lezing hield over *Cisplatina: al meer dan 150 jaar bekend; pas sinds 1987 als succesvol cytostaticum*.

(iii) Op vrijdag 16 mei vierde het Van 't Hoff Laboratorium van de U Utrecht, of: the Utrecht Van 't Hoff Laboratory for Physical and Colloid Chemistry, zijn 110-jarig bestaan, met een "Symposium on the life and work of Ernst Cohen", Professor Cohen de initiatiefnemer zijnde voor de bouw van het laboratorium en voor de vernoeming ervan naar zijn leermeester J.H. van 't Hoff. – Hoewel strikt genomen dit geen CHG activiteit was, waren onze leden welkom het evenement, dat plaatsvond in de Booth Hall van de prachtige universiteitsbibliotheek in de Uithof, bij te wonen. – Het buitengewoon aantrekkelijke programma omvatte de volgende lezingen: (1) Leen Dorsman (U Utrecht): *Quo Vadimus; Ernst Cohen as scientific entrepreneur* – (2) Thijs Hagendijk (U Utrecht): *The Song of the Nightingale; Cohen's account of Van 't Hoff's discovery of his osmotic pressure law* – (3)

Jorrit Smit (U Utrecht) & Geert Somsen (U Maastricht): *“Holland’s Calling”*; Ernst Cohen as an international mediator – (4) Rina Knoeff (U Groningen): *Scientific Hero – but why? Ernst Cohen on Herman Boerhaave and his contribution to chemistry* [met de wel heel mooie opmerking dat Cohen gewoon niet kon geloven dat Boerhaave’s reputatie kon berusten op zijn alchemistische ideeën of alleen zijn onderwijsactiviteiten...] – (5) Sonja Castillo & Chris Evers (beide U Utrecht): *Anisotropic, magnetic, assembled colloids and more: Van ’t Hoff 110 years later* – en als uitsmijter (6) Roberto Piazza (Politecnico di Milano), *Soft Matter; such stuff as dreams are made on*, en de lezing was inderdaad ook als een stuk van Shakespeare opgebouwd... chapeau! – Bij een drankje kon tenslotte nog wat nagepraat worden: een mooie dag.

(iv) Onze voorzitter, coauteur van een boek over de historische ontwikkeling van het Shell GTL proces [GTL = Gas to Liquids, vloeibare koolwaterstoffen (wassen) uit methaan], gaf op dinsdag 3 juni in Utrecht een lezing over dit onderwerp, *Olie uit gas: de wordingsgeschiedenis van het Shell Gas-to-Liquids process*, op een bijeenkomst die samen met de Chemische Kring Midden Nederland georganiseerd was – het zaaltje was goed gevuld (20 personen) & de geïnteresseerden werden getraakteerd op een zowat avondvullende voorstelling, met nog een levendige discussie na afloop.

(v) De excursie ging dit jaar naar AkzoNobel Industrial Chemicals, Hengelo (Ov.), gefaciliteerd door een nieuw lid (en eerste spreker op die vrijdag 19 september), onder de titel “Van zout naar chemische producten: de bijna 100 jaar oude (voor)geschiedenis van Akzo Zout en Akzo Zout Chemie”. – Het maximaal accommodeerbare aantal deelnemers (30) deed mee aan deze excursie, terwijl er ook nog enkele geïnteresseerden alleen voor de lezingen kwamen opdagen. De zeer interessante rondleidingen, Salt Bulk en Specialties behelzende, werden voorafgegaan door een tweetal leuke lezingen: (a) Dr. Seijer Troost, auteur van het boek “Koninklijk Zout: ontstaan en groei van Zout en Basis Chemie in de twintigste eeuw” (2007), sprak over *Het ontstaan van de Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie (KNZ) en de groei van deze zoutproducent 1939*, en (b) Dr. Ir. Thijs de Groot onderhield ons over *De chloor-alkali industrie: waar staan we nu en hoe zijn we daar gekomen* – na afloop van de rondleidingen was er nog, onder het genot van een borrel, gelegenheid tot nakaarten, waarvan gretig gebruik gemaakt werd. – Wederom een zeer geslaagde dag.

(vi) Het klapstuk werd gevormd door het in samenwerking met de Sectie Historiek van de KVCV georganiseerde symposium “GLAS: een gloedvolle historie van ruim 3000 jaar”. Het vond plaats op vrijdag 14 november in – where else? – Leerdam. Zo’n 90 belangstellenden vulden de mooie zaal van het Stadstheater, of –podium, “GO” – de lunch werd geserveerd in de Glasblazerij, waar ook nog van een demonstratie glasblazen genoten kon worden. We werden ’s ochtends welkom geheten door Arend-Jan Weijers, directeur van het Nationaal Glasmuseum Leerdam, en vervolgens traden de volgende sprekers voor het voetlicht, drie voor, en drie na de lunch: (1) dr. Luc Megens (Rijksdienst Cultureel Erfgoed Amsterdam) – *Historisch overzicht van samenstelling/bereiding van glas* – een zeer fraaie inleiding; (2) prof. dr. Joost Caen (Univ. Antwerpen) – *Gebrandschilderd glas in de Nederlanden van de 15^e tot de 18^e eeuw* – dit was wellicht de beste lezing van de dag, en op iedere vraag uit het publiek kwam weer een mooi helder en erudiet antwoord: hij had denkkelijk de hele dag wel kunnen vullen met het debiteren van zeer wetenswaardige zaken...; (3) dr. Olivier Schalm (Univ. Antwerpen) – *Natuurlijke degradatie van historisch glas: een overzicht van observaties en theorieën doorheen de tijd* – waarin de ontoereikendheid van alle bestaande modellen werd beschreven, waarna de spreker de hoop uitsprak dat zijn huidige onderzoek klaarheid in deze materie zou brengen...; (4) Joan Temminck (Nationaal Glasmuseum Leerdam) – *Ontstaan van de glasindustrie in Leerdam* – een zeer

aardig, anekdoterijk verhaal van een 'old hand'; (5) prof. dr. Gerard W. Canters (Univ. Leiden) – *Glas: wetenschap en kunst* – waarin de eventuele wederzijdse beïnvloeding tussen kunst & wetenschap helaas onderbelicht bleef; en tenslotte (6) dr. Mathieu Hubert (Celsian | Nationaal Comité Nederlandse Glas Industrie) – *Glas: nieuwe mogelijkheden voor techniek en industrie* – een waardige afsluiting van de dag, waarin bleek dat glas meer toepassingen heeft dan je zo zou denken.

KNCV Meet & Greet

Op donderdag 23 oktober organiseerde de KNCV een Meet & Greet sessie voor haar secties, kringen & groepen. – Twee bestuursleden van de CHG gaven acte de présence, en de voorzitter verzorgde de “elevator pitch”. – De als zeer nuttig ervaren bijeenkomst vond plaats in de Herensociëteit ‘De Vereniging’, Utrecht: een zeer geschikte locatie.

Website

Eric Wils en Jacob van Dijk zijn onverdroten doorgegaan met het verder optuigen van de CHG website (www.kncv.nl/chg), waar ook verdere details over onze bijeenkomsten te vinden zijn. Prof. Leen Dorsman, zie (iii) op p. 1, meende na een bezoek aan de site onze webmasters te moeten feliciteren met wat er allemaal al bereikt was – waarvan acte.

Leden

Het ledental blijft stabiel [80 *ultimo* 2014].

CHG-Bestuur

Het bestuur kwam bijeen op 5 maart, 27 mei, 9 september, en 10 december.

De samenstelling van het bestuur is ongewijzigd t.o.v. vorig jaar. Voor de contactgegevens, zie de CHG website (*vide supra*).

Het bestuur heeft, net als in voorgaande jaren, regelmatig contact gehad met zusterorganisaties als NPT, de Sectie Historiek van de KVCV, en de Chemische Kringen.

Verder is vermeldenswaard dat onze secretaris, Ernst Homburg, is onderscheiden met de “2014 HIST Award in the History of Chemistry”, toegekend door de History of Chemistry Division of the American Chemical Society.